

Н.І. ЦЕГЕЛЬНИК

(Житомирський національний агроекологічний університет, м. Житомир, Україна)

Формування облікової політики підприємства щодо обліку дебіторської заборгованості в системі розрахунків з покупцями

Зростання обсягів дебіторської заборгованості є однією з причин низької платоспроможності вітчизняних сільськогосподарських підприємств. Відтак важливе значення в управлінні фінансовими потоками підприємства має облікова політика як сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності. Вдало обрана облікова політика дозволяє оптимізувати облік розрахунків з покупцями та сприяє формування своєчасної та актуальної інформації по даному об'єкту.

Стаття присвячена розкриттю елементів облікової політики підприємства щодо обліку дебіторської заборгованості в системі розрахунків з покупцями. Визначено основні чинники, що впливають на побудову облікової політики. Запропоновано та охарактеризовано елементи облікової політики щодо бухгалтерського обліку заборгованості покупців, які підлягають розкриттю у Наказі про облікову політику сільськогосподарського підприємства. Формування облікової політики з врахуванням запропонованих елементів забезпечить підготовку інформації необхідної для прийняття ефективних рішень по управлінню дебіторською заборгованістю підприємства.

Ключові слова: облікова політика, дебіторська заборгованість, розрахунки з покупцями, організація обліку, Наказ про облікову політику.

Н.И. ЦЕГЕЛЬНИК

(Житомирский национальный агроэкологический университет, г. Житомир, Украина)

Формирование учетной политики предприятия по учету дебиторской задолженности в системе расчетов с покупателями

Рост объемов дебиторской задолженности является одной из причин низкой платежеспособности отечественных сельскохозяйственных предприятий. Поэтому важное значение в управлении финансовыми потоками предприятия имеет учетная политика как совокупность принципов, методов и процедур, используемых предприятием для составления и представления финансовой отчетности. Удачно выбранная учетная политика позволяет оптимизировать учет расчетов с покупателями и способствует формированию своевременной и актуальной информации по данному объекту.

Статья посвящена раскрытию элементов учетной политики предприятия по учету дебиторской задолженности в системе расчетов с покупателями. Определены основные факторы, влияющие на построение учетной политики. Предложены и охарактеризованы элементы учетной политики относительно бухгалтерского учета задолженности покупателей, которые подлежат раскрытию в Приказе об учетной политике сельскохозяйственного предприятия. Формирование учетной политики с учетом предложенных элементов обеспечит подготовку информации, которая необходима для принятия эффективных решений по управлению дебиторской задолженностью предприятия.

Ключевые слова: учетная политика, дебиторская задолженность, расчеты с покупателями, организация учета, Приказ об учетной политике.

Development of Enterprise Accounting Policy on Accounting of Receivables within Payment System with Buyers

The growth in receivables is one of the reasons of low solvency of domestic agricultural companies. Therefore, the important significance in the management of financial flows in the company belongs to the accounting policy as complex of principles, methods and procedures used by the company for preparation and presentation of financial statements. Successfully selected accounting policy allows optimize the payments from customers and promotes the formation of timely and relevant information on this object.

The article is devoted to the disclosure of elements of company's policy on accounting of receivables within the payment system with buyers. The main factors influencing the development of accounting policy is being defined. Proposed and described elements of accounting policy on receivables accounting, which are to be disclosed according to the 'Decree on accounting policies of agricultural enterprises'. Development of accounting policy with regard to the proposed elements will guarantee the preparation of information required for effective management solutions on company's receivables.

Key words: *accounting policy, accounts receivable, accounts with customers, accounting organization, Decree on accounting policies.*

Постановка проблеми. Відомо, що головним функціональним призначенням облікової політики є оптимізація процесу організації, ведення бухгалтерського обліку та підготовки фінансової звітності підприємства шляхом вибору тих чи інших методів та облікових процедур. Проте, як зазначає проф. В.М. Жук, застосування підприємствами різних підходів в обліковій політиці створює проблему неспівставності показників бухгалтерської звітності, а зміна облікової політики на підприємстві створює проблему співставності інформації і в динаміці [6, с. 215]. Зважаючи на очевидність цієї проблеми актуальними є дослідження засад формування облікової політики підприємства щодо окремих ділянок бухгалтерського обліку, зокрема й щодо обліку дебіторської заборгованості в системі розрахунків з покупцями. Адже для практикуючих працівників бухгалтерської сфери теоретичні знання, вміння користуватися методологічними прийомками важливі для формуванні облікової політики з метою досягнення більшої ефективності в роботі підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вирішенню проблем формування облікової політики присвячені дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених. Зокрема значний вклад в цей напрямок досліджень внесли Т.В. Барановська [1], С.Л. Береза [2], Р. Гаркавін [4], Н.В. Гойло [5], Я.П. Іщенко, Б.Ю. Іщенко [9], Ю.Д. Маляревський [11], В.М. Жук [6, 7, 14], В.В. Сопко та В.П. Загородній [17], Ф.Ф. Бугинець, Т.Г. Камінська [10], Н.Г. Горицка, Р.Е. Грачова, А.А. Єфремова, В.Б. Моссаковський, М.С. Пушкар, Я.В. Соколова, Н.М. Ткаченко та інші.

В той же час погоджуємося з В.М. Жуком, що вплив такого явища як «облікова політика

підприємства» на інформаційну систему залишається недостатньо вивченим. В основному, науковці поки що захоплюються «новизною» цього явища і не переймаються наслідками його бездумного практичного застосування [6, с. 215].

Метою статті є розкриття елементів облікової політики підприємства щодо обліку дебіторської заборгованості в системі розрахунків з покупцями.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» облікова політика – це сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності [13, 16].

У формуванні облікової політики визначальна роль належить керівнику і головному бухгалтеру. Від їх компетенції та взаємостосунків залежить успішне здійснення (проведення) облікової політики підприємства. Головний бухгалтер або особа, на яку покладено ведення бухгалтерського обліку підприємства, має певні обов'язки, зокрема забезпечує дотримання на підприємстві встановлених єдиних методологічних засад бухгалтерського обліку, складання і подання в установлені терміни фінансової і статистичної звітності; організовує контроль за відображенням на рахунках бухгалтерського обліку всіх господарських операцій; бере участь в оформленні матеріалів, пов'язаних з нестачею та відшкодуванням втрат від нестачі, крадіжки і псування активів підприємства; забезпечує перевірку стану бухгалтерського обліку у філіях, представництвах, відділеннях та інших відокремлених підрозділах підприємства.

У свою чергу керівник підприємства зобов'язаний створити необхідні умови для правильного ведення

Бухгалтерський облік

бухгалтерського обліку, забезпечити неухильне виконання всіма підрозділами, службами та працівниками, причетними до бухгалтерського обліку, правомірних вимог бухгалтера щодо дотримання порядку оформлення та подання до обліку первинних документів.

Організаційний аспект облікової політики передбачає розкриття того, як здійснюються способи обліку з погляду побудови бухгалтерської служби, її складу та співпідпорядкованості окремих облікових підрозділів та робітників, визначення місця бухгалтерії в системі управління, взаємодії з іншими службами.

Облікова політика підприємства має враховувати такі важливі фактори: форму власності та організаційно-правову структуру підприємства; вид економічної діяльності, що зумовлює особливості та умови облікової роботи; параметри підприємства за обсягами діяльності, номенклатури продукції, чисельності працюючих; відносини з податковою системою, наявність пільг та умови їх отримання; умови забезпечення підприємства ресурсами та умови реалізації готової продукції; матеріально-технічне забезпечення обліково-аналітичної роботи підприємства та рівень забезпеченості кваліфікованими обліковими працівниками; умови організації та стимулювання праці, відповідальності тощо.

Важливим елементом облікової політики є створення підходів до обліку дебіторської заборгованості в системі розрахунків з покупцями та відображення її у фінансовій звітності. При цьому слід враховувати, що сформована підприємством облікова політика щодо дебіторської заборгованості досить суттєво впливає на величину показників фінансового стану та результати діяльності підприємства.

Одним з основних нормативних документів, вимог якого повинно дотримуватись кожне підприємство є П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [15]. Крім того, порядок оцінки певних видів дебіторської заборгованості та розкриття інформації про неї у фінансовій звітності регламентовано й іншими національними і міжнародними бухгалтерськими стандартами.

Відповідно до П(С)БО 10 дебіторська заборгованість - це сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату. Дебіторська заборгованість визнається активом, якщо існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод та може бути достовірно визначена її сума [15].

Основними завданнями організації обліку розрахунків з покупцями є:

- визначення з критеріями класифікації покупців;
- вибір методу визначення резерву сумнівних боргів;
- розробка графіку документообігу для документів по розрахунках з покупцями, що підтверджують виникнення дебіторської заборгованості, та доведення цієї інформації до виконавців;

- вибір облікових регістрів, в яких відображається розрахунки з покупцями, та доведення цієї інформації до конкретних виконавців;

- організація передачі інформації з облікових регістрів до бухгалтерії (головному бухгалтеру) для її відображення в звітності.

Основним джерелом регулювання облікової політики на підприємстві є Наказ про облікову політику. В дослідженні С.Л. Берези запропоновано також передбачати в Наказі про облікову політику наступні елементи облікової політики: розмежування видів діяльності; віднесення заборгованості до сумнівної; порядок створення резерву сумнівних боргів; порядок віднесення отриманих векселів до фінансових або товарних; порядок списання дебіторської заборгованості [2, с. 41]. На нашу думку, доцільно, дещо змінити цей перелік елементів облікової політики та подати їх у наступному вигляді: види діяльності підприємства; форма ведення обліку; вимоги щодо змісту та оформлення первинних документів з продажу продукції; визнання та оцінка дебіторської заборгованості; класифікація дебіторської заборгованості за товари, роботи і послуги, визнання заборгованості сумнівною; період та метод нарахування резерву сумнівних боргів; визнання заборгованості безнадійною; порядок списання безнадійної заборгованості; організація архіву та строки зберігання документів; Порядок, строки проведення інвентаризації та її об'єкти; організація внутрішнього контролю розрахунків (табл. 1).

Наведені в таблиці елементи облікової політики повинні обов'язково знаходити своє відображення в Наказі про облікову політику підприємства і зазначенням обраних альтернативних варіантів за відповідними розрізами.

До Наказу про облікову політику потрібно складати відповідні додатки, серед яких повинні бути і такі, що безпосередньо стосуються обліку дебіторської заборгованості в системі розрахунків з покупцями. Необхідними є наступні додатки які безпосередньо регулюють облік дебіторської заборгованості в системі розрахунків з покупцями:

- робочий план рахунків;
- положення про ведення претензійно-позовної роботи;
- посадові інструкції бухгалтера по веденню розрахункових операцій;
- реєстри аналітичного обліку дебіторської заборгованості;
- порядок створення та використання резервів підприємства (зокрема резерву сумнівних боргів);
- графік документообігу (зокрема в частині розрахункових операцій);
- затверджений терміну зберігання господарських договорів та іншої ділової документації;
- графіку проведення інвентаризації та склад ревізійної комісії.

Елементи облікової політики підприємства щодо обліку дебіторської заборгованості в системі розрахунків з покупцями

№ з/п	Елемент облікової політики	Характеристика
1	Види діяльності підприємства	Необхідно чітко визначити види діяльності, якими займається підприємство, від цього залежить вибір заборгованості на яку нараховується резерв. Окремо зазначити перелік видів діяльності, що входять до операційної, фінансової та інвестиційної.
2	Форма ведення обліку	Зазначення форми ведення бухгалтерського обліку, що безпосередньо впливає на сукупність та послідовність використання облікових регістрів. Форма ведення обліку може бути ручна (журнальна, журнально-ордерна та ін.) і комп'ютеризована.
3	Вимоги щодо змісту та оформлення первинних документів з продажу продукції	Ведення окремої справи для господарських договорів «Договори з постачальниками та покупцями». До підписання договору (особливо, першого) з покупцем необхідно перевірити його платоспроможність. А також, введення в первинні документи, на підставі яких продукція відпускається покупцю обов'язкового реквізиту «Критерії якості». Первинним документом, що підтверджує якість тієї чи іншої продукції, є деталізований експертний висновок, який має містити розшифровку основних параметрів якості продукції, встановлених вимогами державних стандартів України.
4	Визнання та оцінка дебіторської заборгованості	Визнання дебіторської заборгованості як активу здійснюється якщо: існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод; сума дебіторської заборгованості може бути достовірно визначена. У випадку із заборгованістю покупців та замовників додаються ще дві умови: покупцеві передані ризики й вигоди, пов'язані з правом власності на актив; підприємство продавець не здійснює надалі управління та контроль за реалізованим активом. Передбачити додатково умови застосування оцінки заборгованості за справедливою вартістю, що відповідає вимогам концепції управління вартістю підприємства.
5	Класифікація та аналітика дебіторської заборгованості	Необхідно передбачити та закріпити перелік класифікаційних ознак та види на які поділяється дебіторська заборгованість для тих чи інших управлінських потреб та вказати відповідно до обраної класифікації розрізи аналітики для обліку заборгованості.
6	Визнання заборгованості сумнівною	Зазначаються критерії визнання дебіторської заборгованості сумнівною і джерела отримання інформації, а саме: прострочення боржником терміну погашення (підтвердженням є договори або рахунки); порушення справи про визнання боржника банкрутом (підтвердження - відповідні постанови суду).
7	Період та метод нарахування резерву сумнівних боргів	Визначити термін проведення інвентаризації дебіторської заборгованості для створення резерву сумнівних боргів: на початку чи в кінці року. Зазначається вид методу нарахування резерву, а також терміни та підстави його нарахування: — на підставі платоспроможності окремих дебіторів (зазначити перелік документів за якими визначається така платоспроможність); — на підставі класифікації дебіторської заборгованості за термінами її виникнення (зазначити на які групи за строком вона розподіляється).
8	Визнання заборгованості безнадійною	Визначаються критерії віднесення дебіторської заборгованості до безнадійної відповідно до бухгалтерського та податкового законодавства.
9	Порядок списання безнадійної заборгованості	Зазначити порядок за яким списується безнадійна заборгованість, зокрема закріпити, що заборгованість списується з балансу відповідно до розпорядження керівника на підставі проведеної інвентаризації та письмового обґрунтування доцільності списання.
10	Організація архіву та строки зберігання документів	Встановлення терміну зберігання господарських договорів та іншої ділової документації, яка стосується зобов'язань або прав, може бути використаня для відновлення господарських операцій під час проведення ревізій (при листуванні з партнерами), – не нижче строків позовної давності (5 – 10 років).
11	Порядок, строки проведення інвентаризації та її об'єкти	Складання і затвердження перед початком поточного господарського року графіку проведення інвентаризації. Визнання розрахунків як об'єктів обліку, які необхідно інвентаризувати.
12	Організація внутрішнього контролю розрахунків	Здійснення внутрішнього контролю розрахунків обліковими працівниками, ревізійною комісією з метою забезпечення систематичного спостереження за достовірністю облікових та звітних даних про наявність та зміни сум дебіторської та кредиторської заборгованості, своєчасності розрахунків з кредиторами та пред'явлення боргових вимог дебіторам.

Бухгалтерський облік

Таким чином, виконання наведених вище пропозицій щодо обліку дебіторської заборгованості та її оцінки і закріплення їх в Наказі про облікову політику підприємства дозволить організувати на підприємстві правильний бухгалтерський облік дебіторської заборгованості в системі розрахунків з покупцями, отримувати достовірну та повну інформацію про заборгованість, що, в свою чергу, сприятиме зростанню ефективності прийняття управлінських рішень.

Варто зазначити, що вплив на процеси зростання дебіторської заборгованості здійснює політика підприємства у розрахунках з покупцями: неправильне встановлення строків і умов надання товарних кредитів, невраховані ризики, ненадання знижок при достроковій оплаті покупцями рахунків, що також призводить до різкого зростання дебіторської заборгованості, а несвоєчасне погашення дебіторської заборгованості призводить до платіжної кризи.

Висновки. Облікова політика як складова системи бухгалтерського обліку створює організаційно-методичне забезпечення виконання його функцій, а тому повинна розкриватись у примітках до фінансових звітів. Облікова політика дозволяє поєднати процеси ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності. За відсутності прийнятих чітких засад облікової політики на підприємстві бухгалтерський облік не відповідатиме принципу послідовності, а фінансова звітність буде незрозуміла користувачам. Тож вибір облікової політики на підприємстві є вагомим чинником розкриття результатів діяльності підприємства в бухгалтерському обліку та звітності.

Рівень організації обліку дебіторської заборгованості на вітчизняних підприємствах є досить низьким, оскільки серед основних елементів облікової політики щодо даного об'єкту увага приділяється лише методиці розрахунку резерву сумнівних боргів, а інші моменти, в переважній більшості випадків, залишаються нерозкритими. Враховуючи це, запропоновано елементи облікової політики, які стосуються заборгованості покупців та підлягають розкриттю в Наказі про облікову політику підприємства. Дотримання розроблених елементів облікової політики дозволить надати достовірну інформацію про розрахунки підприємства з дебіторами.

4 Список використаних джерел

1. *Барановська Т.В.* Облікова політика підприємств в Україні: теорія і практика: автореф. дис. канд. економ. наук: 08.06.04 / Т.В. Барановська. – Національний аграрний університет, Київ, 2005. – 27 с.

2. *Береза С.Л.* Побудова облікової політики відображення грошових активів та дебіторської заборгованості / С.Л. Береза // Вісник Житомирського державного технологічного університету. – 2003. – № 1(23). – С. 35-44.

3. *Боднар О.В.* Окремі аспекти формування облікової політики підприємства стосовно витрат на виробництво продукції / О.В. Боднар // Облік і фінанси. – 2014. – № 2(64). – С. 14-18.

4. *Гаркавін Р.* Розрахункові операції / Р. Гаркавін // Дебет-Кредит: школа бухгалтера. – 2004. – № 27. – С. 4.

5. *Гойло Н.В.* Розрахунки підприємства: порівняння стану наукових досліджень в республіці Білорусь, Україні та Російській Федерації / Н.В. Гойло // Вісник Житомирського державного технологічного університету. – 2011. – № 1(55). – С. 50-58.

6. *Жук В.М.* Бухгалтерський облік: шляхи вирішення проблем практики і науки: Монографія / В.М. Жук. – К.: ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2012. – 454 с.

7. *Жук В.Н.* Концептуальные основы развития бухгалтерского учета в аграрном секторе экономики Украины: [Научный доклад] / В.Н. Жук. - К.: ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2008. - 98 с.

8. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>.

9. *Іщенко Я.П.* Складові облікової політики / Я.П. Іщенко, Б.Ю. Іщенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/11_EISN_2010/Economics/6_419_7.doc.htm.

10. *Камінська Т.Г.* Організація інформаційно-аналітичного забезпечення управління дебіторською заборгованістю підприємства / Т.Г. Камінська // Облік і фінанси АПК. – 2008. – № 4. – С. 81-86.

11. *Малярєвський Ю.Д.* Формування облікової політики підприємства / Ю.Д. Малярєвський // Економіка розвитку. – 2006. – № 3(39). – С. 105-107.

12. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та фінансової звітності: навч.-довідн. посібн. / [Ю.С. Цал-Цалко, Г.Г. Кірейцев, І.В. Луканьов та ін.]. – Житомир: ПП «Рута», 2011. – 707 с.

13. Національне положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: затв. наказом Мін-ва фінансів України від 07.02.2013 р. № 73. – [Електронний ресурс] – Джерело доступу: <http://www/zakon.rada.gov.ua>.

14. Облікова політика підприємства: Навчальний посібник / За ред. Лузана Ю.Я., Гаврилюка В.М. – [2-е вид., доп. і перероб.]. - К.: «Юр-Агро-Веста», 2009. - 328 с.

15. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість»: Наказ Міністерства фінансів України від 08.10.1999 р. № 237 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99>.

16. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=996-14>.

17. *Сопко В.В.* Організація бухгалтерського обліку, економічного контролю та аналізу: [підручник] / В.В. Сопко, В.П. Завгородній. – К.: КНЕУ, 2004. – 412 с.